וספדה הארץ. בגבולת זכריה ומתגבא לעתיד שיספדו על משיח בן יוסף שנהרג במלחמת גוג ומגוג וכתיב משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד שאפי' בשעת הצער צריך להבדיל אנשים מנשים: **שעסוקין בספד.** באותה שעה והמצטער אינו מיקל לאשו מהר ועוד שאין יכול הרע שולט כדקאמר קרא והסירותי את לב האבן ולקמן אמר שהקב"ה שוחטו כו' אמרה תורה כו': **לאן שעסוקין בשמחה.** וקרובה לקלות לאש ועוד שילה"ר שולט בהם עכשיו לא כל שכן: **והביטו אלי את אשר דקרו.** יסתכלו בהרוג שלפניהם: **וספדו עליו כמספד על היחיד.** כאדם המספיד על בן יחיד שהיה לו ומת: **צדיקים בוכים.** שנזכרים בצערם שהיה להם לכבוש הרשע הזה בחייהם: **כי יפלא בעיני וגו'.** סיפיה דקרא גם בעיני יפלא: **של בוכיא.** עכבים שקורין אירייני"ש: **ונכסוף.** משאדם נמשך אחריו מעט ממנבר והולך בו: **מושכי העון בחבלי השוא.** בתחלה היו מביאין אותו עליהם ע"י חבלים שאינן של כלום: **וכעבות העגלה.** חבל עבה שקושרין בו את הפרה למחרישה: **אספרה אל חוק.** אספר דבר זה להיות לחק ולזכרון: **היום ילדתיך.** היום אגלה לבריות שבני אתה: **אם רעב שנאך.** ילרך הרע רעב ותאב לעבירה: **האכילהו לחם.** הטריחהו במלחמתה של תורה לכתיב לכו לחמו בלחמי (משלי ט): **השקהו מים.** תורה לכתיב הב הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה): **ישלימנו לך.** שיהא שלם ילרך עמך ואוהבך ואל ישיאך לחטוא וליתבד מן העולם: **הלפוני.** כדמפרש לפון בלבו של אדם: **פניו אל היס הקדמוני.** המקדש הראשון שהוא כיס שהיו הכל נקבצים שם כיס שכל הנחלים הולכים אליו: **ועלה באשו ולחנאו.** ומפני שהעלה באשה וסרחון שהגיע האומות ונתגרה בישראל: **נקדים וניזיל באורחא.** נשכים בהשכמה קודם היום. השכמה קרי קדמותא בש"ס: **כי הוו פרשי מהדדי.** שהיו משתי עיירות והגיעו לפרשת דרכים פירש זה לכאן וזו לכאן: **אורחא רחיקא.** דרך רחוקה היא בין שתי מקומותיו ואי אפשיר עוד לילך יחד: **ולוותין בסימא.** אילו היינו יכולים לילך בדרך אחד היה נעים לוות שלנו: **אי מאן דסני לי.** אם היה שונאי מתייחד עם האשה לא הוה מלי אוקומי אנפשיה מלחטוא ועל עצמו היה אומר: **אלא נפשיה.** נשען על בריח הדלת כאדם שמחשב ומצטער:

רע

1 וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד אמרו והלא דברים ק"ו ומה לעתיד לבא שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד עכשיו שעסוקין בשמחה ויצה"ר שולט בהם על אחת כמה וכמה הא הספידא מאי עבידתיה פליגי בה רבי דוסא ורבנן חד אמר על משיח בן יוסף שנהרג וחד אמר על יצה"ר שנהרג בשלמא למאן דאמר על משיח בן יוסף שנהרג היינו דכתיב 2 והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו כמספד על היחיד אלא למאן דאמר על יצר הרע שנהרג האי הספידא בעי למעבד שמחה בעי למעבד אמאי בכו כדדרש רבי יהודה לעתיד לבא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה הללו בוכין והללו בוכין צדיקים בוכין ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה ורשעים בוכין ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה ואף הקב"ה תמה עמהם שנאמר 3 כה אמר ה' צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא ד) א"ר אסי 4 יצה"ר בתחילה דומה לחוט של 5 בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה שנאמר 4 הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה תנו רבנן משיח בן דוד שעתיד להגלות במהרה בימינו אומר לו הקב"ה שאל ממני דבר ואתן לך שנאמר 5 אספרה אל חוק וגו' אני היום ילדתיך 6 שאל ממני ואתנה גוים נחלתך וכיון שראה משיח בן יוסף שנהרג אומר לפניו רבש"ע איני מבקש ממך אלא חיים אומר לו חיים עד שלא אמרת כבר התנבא עליך דוד אביך שנאמר 7 חיים שאל ממך נתתה לו וגו' דרש ר' עוירא ואיתימא ר' יהושע בן לוי שבעה שמות יש לו ליצה"ר הקב"ה קראו רע שנאמר 8 כי יצר לב האדם רע מנעוריו משה קראו ערל שנאמר 9 ומלתם את ערלת לבבכם דוד קראו טמא שנאמר 10 לב טהור ברא לי אלהים מכלל דאיכא טמא שלמה קראו שונא שנאמר 11 אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה'

ד) **וכיון** שהגיע לענות אמן מניף בסודר וכל העם עונין אמן. בערוך[1] קשיא ליה לרבינו נסים הא דאמר ברים גמרא דשלשה שאכלו (ברכות דף מז.) אין עונין אמן יתומה והא הכא לא שמעו הברכה אלא בהגפת הסודרין יודעין שהגיע עונת אמן והן עונין אמן יתומה ומפרש בשם רבנן דבני מערבא שעל מי שהוא חייב ברכה קאמר וצעייתו אמן רוצה לצאת ידי חובתו צריך שישמע ואחר כך יענה אמן ולא יענה אמן יתומה והא דעונין אמן בהגפת סודרין היינו בקריאת ספר תורה ולא בתפלה ולא בדבר ששליח (א) מוציא רבים ידי חובתן וכן מפרש בגמרא דפירקין בירושלמי בימה של עץ באמצע וחזן וכנסת עליה עמד אחד מהן לקרות היה הממונה מניף בסודרין והם עונין אמן על כל ברכה וברכה ובברכות ירושלמי בסוף אלו דברים קאמר איזו היא אמן יתומה הוא אמר רב הן הן דחייב לומר ברכה ולא ידע מה הוא עונה ורב כהן לדק גאון אמר חייב לבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואח"כ יענה אמן לאחר שתכלה הברכה מפי המברך[2] ועוד יש לומר יודעים היו לכוון סדר הברכות שזו אחר זו במנין שמונין כסדרן[3]:

ט) **אם** ברזל הוא מתפוצץ. שנאמר וכפטיש יפוצץ סלע ותימה הא משמע שהפטיש הוא ברזל מפוצץ סלע וכמו כן קשה פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לד. ושם:) דקאמרינן מה ברזל מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וכן קשיא במסכת שבת פרק אמר רבי עקיבא (דף פח: ושם) מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה מתחלק לשבעים לשון ובהיא דסנהדרין היה מגיה רבינו שמואל מחלק ולא גרסינן מתחלק ולא יתכן להגיה כן כלל דמה לו להזכיר הפטיש ה"ל למימר מה סלע מתחלק ועוד בהן דשמעתין משמע שהברזל מתפוצץ ואית דגרים הכא אם ברזל הוא מפטפט שנאמר הלא כה דברי כאש ואם מפטפט את הברזל ואם סלע הוא מתפוצץ שנאמר וכפטיש יפוצץ סלע ורבינו תם מקייים גירסת הספרים ומפרש וכפטיש יפוצץ סלע שהסלע מפוצץ את הברזל כדאמרינן במדרש[4] (תנחומא) מעשה באחד שקנה סנפירין ובא לבדקו נתנו על הסדן והכה בקורנס נבקע הסדן ונחלק

1. וְסִפְדָּה הָאָרֶץ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית דָּוִיד לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית נָתָן לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד: זכריה יב יב
2. וְשָׁפַכְתִּי עַל בֵּית דָּוִיד וְעַל יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר דָּקָרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפֵּד עַל הַיָּחִיד וְהָמַר עָלָיו כְּהָמֹר עַל הַבְּכוֹר: זכריה יב י
3. כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם גַּם בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְיָ צְבָאוֹת: זכריה ח ו
4. הוֹי מֹשְׁכֵי הָעָוֹן בַּחֲבָלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חֲטָאָה:
ישעיהו ה יח
5. אֲסַפְּרָה אֶל חֹק יְיָ אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ: תהלים ב ז
6. שְׁאַל מִמֶּנִּי וְאֶתְּנָה גוֹיִם נַחֲלָתֶךָ וַאֲחֻזָּתְךָ אַפְסֵי אָרֶץ: תהלים ב ח
7. חַיִּים שָׁאַל מִמְּךָ נָתַתָּה לּוֹ אֹרֶךְ יָמִים עוֹלָם וָעֶד: תהלים כא ה
8. וַיָּרַח יְיָ אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל לִבּוֹ לֹא אוֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אוֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי: בראשית ח כא
9. וּמַלְתֶּם אֶת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד: דברים י טז
10. לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי: תהלים נא יב
11. אִם רָעֵב שֹׂנַאֲךָ הַאֲכִלֵהוּ לָחֶם וְאִם צָמֵא הַשְׁקֵהוּ מָיִם:
משלי כה כא
12. וְאָמַר סְלוּ סְלוּ פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי:
ישעיהו נז יד
13. וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר:
יחזקאל לו כו
14. וְאֶת הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת פָּנָיו אֶל הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסוֹפוֹ אֶל הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בְּאַשּׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת: יואל ב כ
15. וַיַּרְא יְיָ כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם: בראשית ו ה

לעזי רש"י

איירייני"א. עכביש.

מוסף רש"י

שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה. גוללים יגר הרע עליהם מעט מעט, בתחילה כחבלי השוא כמוט של קורי עכבים, ומשתגדה כחס מתגבר והולך עד שנעשה כעבות העגלה, שקושרין בו את הקרון למשוך (ישעיה ה יח).

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה וכיון וכו' ולא בדבר ששליח צבור מוציא:

גליון הש"ס

גמרא יצה"ר בתחילה דומה. עי' מדרש רבה בראשית פכ"ג: **שם שנאמר** והסרתי. וכן בסמוך (ע"ב) ואילך וסרתי וכו' וכן בברכות דף לב ע"א בכולהו מייתי הך קרא ולא ידעתי אמאי לא מייתי ממוקדש יחזקאל יא יט והסירותי לב האבן מבשרם ונתתי להם לב בשר:

רבינו חננאל

וספדה הארץ משפחות וכו'. אמר ר' יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא. פירוש הכלי שמשליך האורג בנפש המסכת ועליו הערב כרוך נקרא בוכיא. ובסוף דומה לחוט העגלה, שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא וגו'. ז' שמות נקרא יצר הרע. הק"ב"ה קראו רע, שנא' כי יצר לב האדם רע מנעוריו. משה קראו ערל, שנאמר ומלתם את (בשר ערלתכם) [ערלת לבבכם]. דוד קראו טמא, שנאמר לב טהור ברא לי אלהים, מכלל דאיכא טמא. שלמה קראו שונא, שנאמר ואם רעב שונאך וגו'. ישעיה קראו מכשול, שנאמר הרימו מכשול וגו'. יחזקאל קראו אבן, שנאמר והסירותי את לב האבן. יואל קראו צפוני, שנאמר את הצפוני ארחיק מעליכם וגו'. ג) וגם זה יצר הרע הצפון בלבו של אדם ארחיק מעליכם, שהוא החריב המקדש ראשון והשני, ומניח האומות ומתגרה בישראל, ובתלמידי חכמים יותר מכולם. וכן הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

ד) נראה דל"ל כוכיא וכ"ה בערוך ערך כוכיא וידוע דע"פ הכוב ל' הערוך נתייסד ע"פ גירסת רבו הר"ח ז"ל.
ג) אולי ל"ל וגם בברייתא תניא ואת הצפוני זה יה"כ.

רע כל היום. כל היום רעתו מתוספת: **ה' לא יעזבנו בידו.** בתריה כתיב: **מנוול זה.** יצר הרע: **לבו למיס.** נמשלה תורה למיס וכתיב אבנים שחקו מיס: **דברי לאש.** והאש מפעפע את הברזל והיינו מתפוצץ שהגילוות ניתזין ממנו: **עבדו.** יצה"ר הוא עבדו של אדם שאם רצה הרי הוא מסור בידו שנאמר [בראשית ד] ואתה תמשל בו: **כאטב"ח.** (ג) אלפא ע) ביתא הוא מ"ט ב"ח ג"ז ד"ו הרי עשיריות י"ל כ"פ ל"ע מ"ס הרי מאות ק"ך ר"ף ש"ן ת"ס הרי אלפים ונשארו הנ"ך שלא היה לה"א בן זוג בעשיריות ולא לנו"ן בן זוג במאות לפי סדר האותיות ולא לכ"ף בן זוג באלפים וחברס יחד. נמצא דרך אלף בית זה שהדה מנון סמ"ך מן מ"ס במקוס מ"ס ה"א מן ה"ן במקוס נו"ן דלי"ת מן ד"ו במקוס וי"ו ועוד ה' במקוס נו"ן: **הפעם.** תעות בעלמא: **בקרבם.** משמע נטוע בלבם: **הלך.** עובר דרך עליו ואינו מתאכסן עמו: **אורח.** אכסנאי: **איש.** בעל הבית: **ויבא הלך.** בדוד ובת שבע קאי דקאמר ליה נביא לדוד על ידי רע הבא אליו: **אבר קטן.** גוייה גיד: **משביעו.** בתשמיש: **רעב.** גופו חסר כח ורעב לעת זקנה: **שבע.** בכח שלם: **גלות.** שהגלה את ישראל: **לא היה.** אינו כדי והלואי לא היה: **אהלים לשודדים.** אלו ערביים השוכנים באהלים במדברות ורועים מקנה כל ימיהם וכתיב סיפיה דקרא לאשר הביא וגו' כלומר הוא עצמו גרם לו הרגזתו שהביאם בעולם: **מה לי פה.** זו היא חרטה: **ואשר הרעתי.** ריישא דקרא אוספה הנולעה והנדחה אקבצה ואשר הרעתי אני ברעתי את יצר הרע המחטיאם וגרמתי להם כל זאת: **שלשה מקראות.** המעידין שהעונות והזכיות בידו ותוכן הנבואה: **חרשים.** אומנים. משחיתים שניהם חרשים לבנין בית המקדש. אליהו חרש אבנה מזבח בהר הכרמל ומצינו שהוא עתיד להשתלח: **והכן לדק.** הוא שם בן נח ונקרא חרש ויחזק חרש את צורף (ישעיה מא) ובברייתא רבה (פ' מ"ג) מפרש ליה במלכי צדק שבא לקראת אברהם וברכו וחיזקו וקראו חרש על שם בנין המיבה שבנה עם אביו: **אלה הקרנות אשר זרו.** בתריה כתיב: **שפיל לסיפיה דקרא.** דאלה הקרנות ויבאו אלה להחריד אותם סוף הפסוק הוכיח שתחילתו אינו מדבר בחרשים אלא באומות שכשאל הנביא את המלאך מה אלה החרשים אמר לו אלה הקרנות כלומר אומות הללו אשר זרו את יהודה ויבאו אלה החרשים להחריד אותם הקרנות לידות את קרנות הגויים: **שפיל.** השפל עצמך לתחתית המקרא לסופו: **אמר רב ששת בהדי חנא בגלגדתא למה לי.** מה לי אצלו בהגדה בקי הוא בהגדה ממני ולא אוכל לו: **שבעה רועים ושמנה נסיכים.** לא ידעתי בהם טעם. כמדומה לי דאמרינן בעלמא וילמד להיכן אזל להגיל בניו מדינה של גיהנם לכתיב כי אתה אבינו (מדרש ילקוט מיכה ה) : **עמוס ופניה.** מן הנביאים היו: **אדם שם ומשושלת.** מן הצדיקים שהיו קודם המבול שלא חטאו עד דור אנוש

רע כל היום ומבקש המיתו שנאמר [1] צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו שנאמ' [2] ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו תנא [3] דבי רבי ישמעאל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ אם אבן הוא נימוח דכתיב [3] הוי כל צמא לכו למים וכתיב [4] אבנים שחקו מים אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב [5] הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן יצר הרע מסיתו לאדם בעוה"ז ומעיד עליו לעולם הבא שנאמר [6] מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון שכן באטב"ח של ר' חייא קורין לסהדה מנון רב הונא רמי כתיב [7] כי רוח זנונים התעה וכתיב [8] בקרבם בתחלה התעם ולבסוף בקרבם אמר רבא בתחלה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש שנאמר [9] ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לאורח וכתיב ויקח את כבשת האיש הרש ויעשה לאיש הבא אליו [ג] אמר רבי יוחנן אבר קטן יש לו לאדם מרעיבו שבע משביעו רעב שנאמר [10] כמרעיתם וישבעו וגו' אמר רב חנא בר אחא אמרי בי רב ארבעה מתחרט עליהן הקב"ה שבראם ואלו הן גלות כשדים וישמעאלים ויצר הרע גלות דכתיב [11] ועתה מה לי פה נאם ה' כי לקח עמי חנם וגו' כשדים דכתיב [12] הן ארץ כשדים זה העם לא היה ישמעאלים דכתיב [13] ישליו אהלים לשודדים ובטוחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו יצר הרע דכתיב [14] ואשר הרעתי [7] אמר רבי יוחנן אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאיהן של ישראל חד דכתיב ואשר הרעתי וחד דכתיב [15] הנה כחומר ביד היוצר כן אתם וגו' ואידך [16] והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר רב פפא אמר אף מהאי נמי [17] ואת רוחי אתן בקרבכם וגו' [18] ויראני ה' ארבעה חרשים מאן נינהו ארבעה חרשים אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו וכהן צדק מתיב רב ששת אי הכי היינו דכתיב [19] ויאמר אלי אלה הקרנות אשר זרו את יהודה הני [ד] לשובה אתו א"ל שפיל לסיפיה דקרא ויבואו אלה להחריד אותם לידות את קרנות הגוים הנושאים קרן אל ארץ יהודה לזרותה וגו' א"ל בהדי חנא באגדתא למה לי [20] והיה זה שלום אשור כי יבא בארצנו וכי ידרוך בארמנותינו והקמנו עליו שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם מאן נינהו שבעה רועים דוד באמצע אדם שת ומתושלח מימינו אברהם יעקב ומשה בשמאלו ומאן נינהו שמנה נסיכי אדם ישי ושאול ושמואל עמוס וצפניה [ו] צדקיה [ז] ומשיח ואליהו: ארבעה סולמות כו': תנא גובהה של מנורה חמשים אמה (כו'): וארבעה ילדים של פרחי כהונה ובידיהם כדי שמן של מאה ועשרים לוג: איבעיא להו מאה ועשרים לוג [ח] כולהו או דלמא לכל חד וחד תא שמע ובידיהם כדי שמן של שלשים שלשים לוג שהם כולם מאה ועשרים לוג תנא והן משובחין היו יותר מבנה של מרתא בת בייתוס אמרו [ט] על בנה של מרתא בת בייתוס שהיה נוטל שתי יריכות של שור הגדול שלקוח באלף זוז ומהלך עקב בצד גודל ולא הניחוהו אחיו הכהנים לעשות כן משום [21] ברב עם הדרת מלך מאי משובחים אילימא משום יוקרא הני יקירי טפי אלא התם כבש ומרובע ולא זקיף הכא סולמות וזקיף טובא: ולא היה חצר בירושלים: תנא אשה

ונחלק הקורנס וסנפירין לא נחלק ממקומו היינו הוא דכתיב וכפטיש יפוצץ סלע הסלע יפוצץ את הפטיש וסנפירין הוא אבן ספיר ואע"ג דלא כתב יפוצנו סלע הרבה פסוקים יש בענין זה אבנים שחקו מים (איוב יד) פירושו שחקו אותן מים וקנת קשה דהכא מדמה פטיש ליצה"ר ובהנהו מדמי פטיש לדברי תורה בסנהדרין ובשבת ושמא ה"ט דמקרא אחד יוצא לכמה טעמים וקשה לפירוש ר"ת דברים מסכת תענית (דף ד.) אמר כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל אינו תלמיד חכם שנאמר כפטיש יפוצץ סלע אלמא פטיש קשה ומפוצץ את הסלע [ו]:

משביעו. שמרבה בתשמיש ביום ובלילה דהא מייתי לה בחלק (סנהדרין דף קז.) גבי עובדא דדוד שאמר בחנני ה' ונסני דקאמר מיד נעת ערב ויקם דוד מעל משכבו ואמר רב יהודה אמר רב שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום ונתעלמה ממנו הלכה דאמר רבי יוחנן אבר קטן יש בו באדם אשה כדכתיב (בראשית ד) אז הוחל וגו'. מתושלח לדיק גמור היה כדאמרינן בחלק (סנהדרין דף קח:) שבעת ימים שנתנו לדור המבול הן ימי אבלו של מתושלח: **נטולהו.** לארבעת הילדים דהוו שלשים לכל חד: **והן משובחין.** בדבר זה היו משובחים בכחם יותר מבנה של מרתא: **בנה של מרתא בת בייתוס.** כהן היה: **עקב בצד גודל.** הוליכן בכבש בנחת עקב רגל אחד בצד גודל של חביריתה ודרך עושאי משאוי לרוח: **ולא הניחוהו אחיו הכהנים.** להוליך שני אבריס אלא כמנין המפורש בסדר יומא (דף כו:) פר קרב בכ"ד משוס ברוב עם הדרת מלך: **אי משום יוקרא.** כובד המשוי: **הכי יקירי טפי.** שתי יריכות כאלו כבידות משלשים לוג: **בכבש ומרובע.** הכבש היה משפע בשיפוע אורך קרוב ארבע אמות שיפוע לכל אמה גובה דשתים ושלשים אמה אורך לתשעה גובה: יש

---

1. צופֶה רָשָׁע לְצַדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לְהָמִיתוֹ:
תהלים לז לב
2. יְיָ לֹא יַעַזְבֶנּוּ בְיָדוֹ וְלֹא יַרְשִׁיעֶנּוּ בְּהִשָּׁפְטוֹ:
תהלים לז לג
3. הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמָּיִם וַאֲשֶׁר אֵין לוֹ כֶּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וְאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב:
ישעיהו נה א
4. אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם תִּשְׁטֹף סְפִיחֶיהָ עֲפַר אֶרֶץ וְתִקְוַת אֱנוֹשׁ הֶאֱבַדְתָּ:
איוב יד יט
5. הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם יְיָ וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע:
ירמיהו כג כט
6. מְפַנֵּק מִנֹּעַר עַבְדּוֹ וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן:
משלי כט כא
7. עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם:
הושע ד יב
8. לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת יְיָ לֹא יָדָעוּ:
הושע ה ד
9. וַיָּבֹא הַלָּךְ לְאִישׁ הָעָשִׁיר וַיַּחְמֹל לָקַחַת מִצֹּאנוֹ וּמִבְּקָרוֹ לַעֲשׂוֹת לָאֹרֵחַ הַבָּא לוֹ וַיִּקַּח אֶת כִּבְשַׂת הָאִישׁ הָרָאשׁ וַיַּעֲשֶׂהָ לְאִישׁ הַבָּא אֵלָיו:
שמואל ב יב ד
10. כְּמִרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם עַל כֵּן שְׁכֵחוּנִי:
הושע יג ו
11. וְעַתָּה מַה לִּי פֹּה נְאֻם יְיָ כִּי לֻקַּח עַמִּי חִנָּם מֹשְׁלָיו יְהֵילִלוּ נְאֻם יְיָ וְתָמִיד כָּל הַיּוֹם שְׁמִי מְנֹאָץ:
ישעיהו נב ה
12. הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה אַשּׁוּר יְסָדָהּ לְצִיִּים הֵקִימוּ בְּחוּנָיו עֹרְרוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ שָׂמָהּ לְמַפֵּלָה:
ישעיהו כג יג
13. יִשְׁלִיוּ אֹהָלִים לְשֹׁדְדִים וּבֹטְחוֹת לְמַרְגִּיזֵי אֵל לַאֲשֶׁר הֵבִיא אֱלוֹהַּ בְּיָדוֹ:
איוב יב ו
14. בְּיוֹם הַהוּא נְאֻם יְיָ אֹסֵפָה הַצֹּלֶעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּצָה וַאֲשֶׁר הֲרֵעֹתִי:
מיכה ד ו
15. הֲכִיוֹצֵר הַזֵּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם יְיָ הִנֵּה כַחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר כֵּן אַתֶּם בְּיָדִי בֵּית יִשְׂרָאֵל:
ירמיהו יח ו
16. וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר:
יחזקאל לו כו
17. וְאֶת רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם:
יחזקאל לו כז
18. וַיַּרְאֵנִי יְיָ אַרְבָּעָה חָרָשִׁים:
זכריה ב ג
19. וָאֹמַר אֶל הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי מָה אֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר זָרוּ אֶת יְהוּדָה אֶת יִשְׂרָאֵל וִירוּשָׁלִָם:
זכריה ב ב
20. וְהָיָה זֶה שָׁלוֹם אַשּׁוּר כִּי יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ בְּאַרְמְנֹתֵינוּ וַהֲקִמֹנוּ עָלָיו שִׁבְעָה רֹעִים וּשְׁמֹנָה נְסִיכֵי אָדָם:
מיכה ה ד
21. בְּרֹב עַם הֲדַרַת מֶלֶךְ וּבְאֶפֶס לְאֹם מְחִתַּת רָזוֹן:
משלי יד כח

הגהות הב"ח

(א) גמ' מאה ועשריס לוג לכולהו: (ב) רש"י ד"ה באטב"ח. נ"ב זהו פירוש הערוך אבל רש"י פירש בע"ל וכמו שהמתיק בס' עין יעקב:

מוסף רש"י

כל היום. קבל יתיבלא היא לגלמדו שכל שעות היום רעתו מתחדשת (קדושין ל:). **מנוול זה.** יצר הרע מתגלגל בן (שם). **מתפוצץ.** שהתורה כאש נמשלה המפעפע את הברזל (שם). **משביעו רעב.** שהמשביע אבנו בתשמיש רעב ומרבה תאוה (סנהדרין קז.). **אלמלא שלש מקראות הללו.** שמעידין שיש ביד הקב"ה לתקן יצרנו ולהסיר יצר הרע ממנו, **נתמוטטו רגליהם.** במשפט. אבל עכשיו יש לנו פתחון פה שהוא גרם לנו שברא יצר הרע (ברכות לב.). **מאן נינהו שבעה רועים.** רבותינו פירשו שמותיהן ואיני יודע מהיכן למדו (מיכה ה ד).

רבינו חננאל

ומתגבר עליו להמיתו, שנאמר צופה רשע לצדיק וגו'. **אם** פגע בך מנוול זה, פירוש הוא יצר הרע. משכהו לבית המדרש, אם ובר' (ה' לא יעזבנו בידו). שכן בא"ש ב"ח קורין לסהדה מנון. פירוש כגון א"ת ב"ש ג"ר ד"ק, וא"ל ב"ם ג"ן ד"ס וכיוצא בהן. ואלו האותיות של א"ט ב"ח כה הן, א"ט ב"ח ג"ז ד"ו, י"צ כ"ף ל"ע מ"ס, ק"ת ר"ש, ה"ן. האותיות שאצל סמ"ך ה"א דל"ת ה"א שהוא סהדה, יבא מהן מנון, וכן חילוף. **אמר רבא** בתחלה קראו הלך, ובסוף קראו אורח, ובסוף איש, שנאמר ויבא הלך לאיש העשיר וגו'. **אמר** ר' יוחנן אבר יש באדם מרעיבו שבע משביעו רעב. ד' הק'(ב"ה) מתחרט שבראן, באלו יש הרעה, אלו הן כשדים וישמעאלים גלות ויצר הרע. כשדים, הן ארץ כשדים זה העם לא היה. **אילמלא** ג' מקראות הללו נתמוטטו רגלי שונאי ישראל, ואשר הרעותי וכתיב כי הנה כחומר ביד היוצר וגו', וכתיב והסירותי וגו'. רב פפא אמר האי נמי דכתיב ואת רוחי אתן וגו'. **ד' חרשים,** משיח בן דוד, משיח בן יוסף, אליהו, וכהן צדק. **שבעה רועים,** דוד באמצע, אדם שת מתושלח מימינו, אברהם ויעקב ומשה

משמאלו. [שמונה] נסיכי אדם, ישי שאול ושמואל עמוס צפניה חזקיהו ואליהו ומשיח. **פים'** ומנורות של זהב היו שם, וספלין בראשן כו'. **ארבעה ילדים** מפרחי כהונה, ובידיהן כדי שמן של ק"כ לוג. ואוקימנא ביד כל אחד כד שמן של ל' לוג, הכל ק"כ לוג. ואלו הילדים שהיו עולין בסולמות ובידיהן כד של ל' לוג, היו משובחין מבן מרתא בת בייתוס שהיה נוטל שתי יריכות של שור גדול הלקוח באלף כסף בידו אחת, ומהלך עקב בצד גודל ועולה בהן במזבח. שהכהן היה עולה בכבש שאינו זקוף, ואלו הילדים כשהן זקופין. **פים'** מבלאי מכנסי הכהנים ומהיריעות היו מפקיעין. ירושלמי מבלאי מכנסי כהן הדיוט היו מדליקין נרות שבפנים, וממכנסי כהן הדיוט היו מדליקין נרות (מבחוץ) [שבחוץ]. **כתיב** להעלות נר תמיד, שיערו לומר, אין לך דבר שנושה שלהבת אלא פשתים. **מהו** מפקיעין, תירגם ר' חגי מפשילין. תנן לא היתה חצר בירושלים שלא היתה מאירה [וכו']. תני, יכולה אשה לבור חטים לאור המערכה, ולא היו מועלות. דאמר ר' סימון ריח ומראה וקול אין בהן משום מעילה. ז' קולות נשמעין מירחו. קול שער הגדול שנפתח. קול המגריפה. רב ושמואל חד אמר עשרה נקבים היו בם, וכל נקב מוציא מאה מיני זמר. וחד אמר מאה נקבים היו בם, וכל נקב מוציא עשרה מיני זמר. מדברי שניהם המגריפה היתה מוציאה אלף מיני זמר. [קול העץ] שעשה בן קטין מוכני לכיור. קול בביני כרוז. קול החליל. קול הצלצל. קול כהן גדול ביום הכיפורים בשעה שאומר את השם. **ריח,** פטום הקטורת. **מראה,** כדאמרן. [אמר] ר' חייא בר אבא הוא נבל הוא כנור, נימין יתירות בין זה לזה. ולמה נקרא שמם נבל, מפני שמנבל כל מיני זמר. עוגב זה אדרדל.